

УДК 007 : 304 : 659.3

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТОК-ШОУ: РОЛЬОВИЙ І ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Наталія Островська

*Запорізький національний технічний університет,
вул. Жуковського, 64, 69063, Запоріжжя, Україна, e-mail: n_ostrovska@ukr.net*

У статті узагальнено погляди зарубіжних і вітчизняних науковців стосовно визначення ролі і функцій суспільно-політичних ток-шоу в умовах інформаційного суспільства.

Ключові слова: суспільно-політичне ток-шоу, формат, дискусія, медіатизація, теледемократія, постжурналістика.

Порівняно тривале існування і стабільна популярність суспільно-політичних ток-шоу на західному телебаченні забезпечили постійний інтерес науковців до вивчення особливостей функціонування цього жанру. Активно досліджуються становлення і жанрова специфіка політичного ток-шоу (Б. М. Тімберг, Б. Ерлер, С. Лівнінґстоун, Б. Геблер, Е. Толсон, Х.-Ф. Фолтін, Й. Теншер, А. Дьорнер, Х. Шиха, С. Поцелуєв, А. Вартанов, Д. Бондарев, О. Козлова, Н. Вакурова, Л. Московкін, А. Яковець, Е. Гмизіна, Л. Шутяк, Ю. Голоднікова, М. Доманська, І. Победоносцева). Проте адаптація американського формату в національних варіантах має свою специфіку, відповідно програми можуть відігравати різну роль і виконувати різноманітні функції. Зазначене актуалізує необхідність наукового осмислення досвіду реалізації програм цього жанру і зумовлює *актуальність* дослідження.

Метою нашої розвідки є узагальнення поглядів зарубіжних і вітчизняних дослідників, медіаекспертів щодо визначення ролі і функцій сучасних суспільно-політичних ток-шоу в умовах інформаційного суспільства.

Хід дослідження. Політичне ток-шоу у багатьох країнах високо цінується як форум для суспільної дискусії з політичних питань, здебільшого можливість обговорювати суспільні проблеми в прямому ефірі називають символом демократії.

Зазначимо, що як у науковому, так і медійному дискурсі роль цього різновиду ток-шоу обговорюється в контексті визначення ролі телебачення. Дискусія відбувається навколо одного із засадничих питань суспільної філософії двадцятого століття: «Чи телебачення, та й масова культура загалом, може бути носієм просвітництва, чи радше навпаки — ідіотизує маси?» [18].

Зокрема, аналізуючи внесок, який масова комунікація у формі політичних ток-шоу здійснює у політичну освіту громадян, німецький соціолог

М. Вагнер визначає чинники, що сприяють цьому. За твердженням науковця, насамперед це презентація політичного змісту; можливість зробити власні висновки з представленої різної і суперечливої інформації, почутих думок з політичних питань; можливість глядачів впливати на думку і процес прийняття рішень (забезпечення інтерактиву); пробудження інтересу громадян до участі в демократичному процесі через презентацію політично значимої інформації [19]. Проте після проведення емпіричного дослідження М. Вагнер приходять до висновку, що програми виконують завдання політичної освіти на низькому рівні. Це пояснюється низкою зовнішніх чинників: враховується вік, рівень політичної освіти, політичні інтереси, суб'єктивна зацікавленість політичними питаннями. Згідно з емпіричними даними найбільш позитивно завдання політичної освіти реалізовується у громадян, що мають певні знання про політичні процеси, беруть участь у виборах і час від часу в особистому спілкуванні говорять про політику [19].

Політологи говорять про підвищення ролі діалогової комунікації в політиці й насамперед пов'язують це з феноменом *der angewachsene Fernseher* (телевізора, що віс у суспільство) [12, с. 6]. На думку С. Поцелуєва, «одні ток-шоу можуть бути важливим засобом політичної соціалізації, інші — формою стерилізації масової політичної свідомості» [12, с. 276].

Критично оцінюють роль цього формату представники популярної в Європі концепції символічної політики, визначаючи політичні ток-шоу ідеальним форумом для символічної політики. Про постановочний характер політики, драматизацію, театральність, ритуалізацію, візуалізацію, персоналізацію як ключові форми символічної політики говорять багато дослідників (Н. Больц, У. Сарцинеллі, Х. Шиха, Т. Меєр, С. Поцелуєв та інші). Самопрезентацію політичних суб'єктів у програмах часто розглядають як незручність для належного аналізу та обговорення важливих питань, але це пояснюється неминучим впливом логіки формату. Науковці звертають увагу на все більше пристосування політичної комунікації до законів медійної логіки, згідно з якими видовищність, викрутаси та несподіваність часто важать більше, ніж суть, реальність, правда чи актуальність [9, с. 298].

Зокрема, німецький дослідник медіа Н. Больц, визначаючи роль цих політичних програм, говорить про слідування внутрішній логіці телебачення. На його думку, з одного боку, інтерактивні політичні ток-шоу формують почуття безпосередньої причетності до подій, що своєю чергою спонукає до участі в політичному житті. Проте, з іншого — для того, щоб успішно використовувати телебачення, політикам самим доводиться грати за його правилами. Відповідно політика перетворюється на політеймент — «єдність новини, реклами і розваги» [1, с. 57].

Попри значну критику розважальної функції формату, дослідники відзначають і позитивні аспекти — пробудження інтересу до політичних питань. На думку М. Мая, для політики тенденція до політейменту означає, що вона принаймні має налаштувати форми свого посередництва на закони медійного суспільства, не розчинившись у ньому [8, с. 188].

Особливу роль суспільно-політичні ток-шоу відіграють у період політичної активізації соціуму. Прикладом позитивного впливу програм на зростання свідомості громадян є арабські політичні ток-шоу. Порівняно з іншими країнами формат ток-шоу з'явився не так давно (на початку 90-х років) із введенням

супутникових телеканалів. Зросла популярність у глядачів, особливо у молоді. Формат політичних ток-шоу високо оцінений аудиторією в Саудівській Аравії, оскільки упродовж останнього десятиліття в складних політичних умовах виступав все більше в якості заміни преси в поясненні і обговоренні цих питань і проблем. За висновком дослідників, ці шоу мають певний вплив на глядачів і також залежать від них. Саме цей взаємозв'язок між новим медіа — в цілому — і громадськістю допомогли в побудові нових відносин [17].

Зауважимо, що роль суспільно-політичних ток-шоу в різних країнах значно залежить від впливу соціально-політичних умов (наприклад, білоруські політичні ток-шоу перемістилися в інтернет-простір) та наявності громадського телебачення.

Після здобуття суспільно-політичними ток-шоу значної популярності у вітчизняному науковому, а здебільшого у медіакритичному та публіцистичному дискурсі починає активно дискутуватися роль і значення цього формату на українському телебаченні. На початку дискусії політичні ток-шоу називали символом нового духу політичної свободи, прогресивними ознаками демократії, найвищим пілотажем політичного телебачення, наголошувалося на отриманій можливості ознайомитися з різними політичними точками зору, підкреслювалися позитивні риси формату. Зокрема, на думку Ю. Голодницької, «для України цей жанр означає прорив у напрямку демократизації інформаційного простору країни, розвитку комунікаційних можливостей діалогічних форм, і в той же час — показник аполітичності суспільства» [2, с. 268].

На важливості присутності дискусії в телеєфірі наголошували медіакритики. Особливо значними успіхи виглядали на фоні ситуації з політичними ток-шоу в Росії, де впроваджувалася система так званої «керованої демократії», однією з ознак якої стало зникнення з ефіру телеканалів прямоефірних політичних ток-шоу.

На сьогодні в науковому дискурсі дослідження ролі програм цього формату відбувається в контексті розгляду ролі ЗМІ в сучасному світі й інформаційному суспільстві і аналізу таких явищ, як «теледемократія», «медіатизація політики», «медіакратія», «постжурналістика». Як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники цих концептів підкреслюють їх багатовимірність і засвідчують посилення взаємозалежності політики та медіа.

Зокрема, І. Рибак, називаючи тенденції політичної медіатизації, визначає політичні ток-шоу як медіа-формат репрезентації вітчизняної політики. На думку дослідника, «їх широке використання зумовлює трансформацію базису політики, що асимілюється з мас-медіа та їх технологіями у своїх вихідних функціях, зокрема у функції комунікації з суспільством» [15, с. 15].

В. Іванов наголошує на тому, що медіатизація політики, коли за привабливістю для виборця борються іміджі, а не погляди і реальні справи політиків, веде до популізму. А сучасний ритм життя і швидкість його представлення в медіа роблять немодними серйозні обговорення перспектив розвитку та аналіз успіхів і невдач [5, с. 14].

Наслідком теледемократії, як зауважує Т. Єршова, є можливість людей, не розбираючись у питанні, брати активну участь в його обговоренні, у ток-шоу, що є інсценуванням модної на сьогодні ідеї прямої демократії, у якій все вирішують люди і саме від них все залежить [4, с. 63].

Головною особливістю української теледемократії в політичних ток-шоу, на думку О. Довженка, була доведена до абсурду можливість казати неправду, голосливо звинувачувати чи погрожувати: «Якби хоч один відсоток виголошених за ці роки взаємних звинувачень потягнув за собою суд і слідство, більшість впливових українських політиків нині сиділа б у в'язниці чи на лаві підсудних» [3, с. 20]. Наслідком цього, як вважає дослідник, стало виникнення відчуття віртуальності всього, що відбувається як у студіях ток-шоу, так і в політиці загалом.

На думку Г. Почепцова, «у цілому перед нами постає новий тип інформаційного простору» [14]. Характеризуючи еру постжурналістики, що збігається з настанням ери постдемократії, науковець перераховує чинники, які впливають на журналістику в сучасному світі.

У контексті нашого дослідження акцентуємо увагу на таких чинниках:

- тиск візуальності, яка не дуже вправно, порівняно з вербальними каналами, може перекодовуватися в знання;
- тиск розважальності (вторинність інформаційної функції, на перше місце виходить розважальність) [14];
- рух постжурналістики в бік віртуальної реальності [13].

Попри значне скорочення кількості програм цього жанру в ефірі центральних українських каналів, інтерес до специфіки реалізації, значущості формату не зменшився. Журналісти і медіаексперти наголошують на суперечливій ролі програм у забезпеченні суспільства політичною інформацією. Все частіше озвучуються тези про кризу жанру, втрату довіри до формату і ведучих програм. Відзначаючи і позитивні аспекти, зокрема, технологічний розвиток формату, телекритики акцентують увагу на втраті спроможності «ставати подіями, що виходять за межі телеефіру, та відчутно впливати на порядок денний суспільної дискусії» [6].

В активну дискусію стосовно визначення ролі політичних ток-шоу, особливостей реалізації цього формату на вітчизняних телеканалах, що розгорнулася на сторінках преси та медіакритичних видань, включені науковці, журналісти, медіаексперти, політики, політологи, політтехнологи. Аналіз їх думок засвідчує неоднозначність сприйняття програм цього жанру, дозволяє виокремити плюси і мінуси політичних ток-шоу на українських телеканалах.

Плюси:

- залишаються дієвим інструментом донесення меседжів до великої аудиторії;
- дозволяють мобілізувати «свого» виборця;
- є зручним комунікаційним майданчиком;
- є трибуною, з якої опозиційні політики можуть промовляти до свого електорату без посередників;
- надають можливість побачити справжні обличчя політиків;
- дозволяють піднімати невидимі проблеми, що накопичились у суспільстві, та надавати різні бачення цих проблем;
- дають можливість висловити свою точку зору на події в країні та обговорити нагальні проблеми життя людей;
- є засобом налагодження зворотнього зв'язку у комунікаційній системі «влада — суспільство».

Мінуси:

- використання ефіру програм політиками із агітаційно-пропагандистською метою;
- роблять віртуальною політичну діяльність, змушуючи політиків займатися риторикою, а не діями;
- занадто велика «шоуїзація» ефіру;
- відбувається вдосконалення маніпуляцій та зведення публічності до примітивних конфліктів;
- є моделлю публічної презентації влади — так би мовити, в режимі діалогу та прямого ефіру;
- відсутність конструктивізму в дискусіях;
- у центрі події — не тема або проблема, а гості студії;
- головним завданням модераторів та запрошених гостей — не пошуки істини в дискусії, а можливість попіаритися на важливих проблемах;
- демонструючи гірших, найбільш одіозних персонажів політикуму, підривають довіру до публічної політики в Україні, відштовхують виборців від участі у виборчих кампаніях, стимулюють відразу в громадян і платників податків до інститутів державного управління, як таких;
- мають ознаки вистави, якою керують режисери з одного центру;
- спричиняють втрату репутації політиками через участь у скандальних «дискусіях» без мети й результату;
- актуальність заявлених тем може втратити значення через «смісловий хаос», що ускладнює можливість для телеглядача зробити раціональні висновки;
- ток-шоу не має прямого впливу на вирішення проблем через відсутність громадянського суспільства.

На сьогодні започаткована традиція суспільного обговорення значущості формату. Зокрема, 18 квітня 2013 року відбулась дискусія представників телевізійних медіа і відомих вітчизняних політичних експертів «Кому заважають політичні ток-шоу на українському ТБ — владі чи опозиції?». На думку голови парламентського комітету з питань свободи слова й інформації М. Томенка, поперше, «треба повернути у політичну журналістику стандарти: неупередженість, об'єктивність, дотримання балансу точок зору. Друге — треба домагатися відповідальності не лише журналістів, а й експертів» [16].

Значна частина науковців, медіаекспертів, журналістів наголошують на активному використанні політичних ток-шоу в якості інструменту маніпулятивного впливу (Г. Почепцов, С. Демченко, О. Шерман, В. Набруско, О. Холод, Н. Мантуло, Д. Видрін, С. Телешун, І. Поліщук, Н. Санакоєва, Д. Клімуш, М. Михайлова, С. Біланчук, Н. Лігачова, О. Довженко, І. Бекешкіна, В. Небоженко, В. Манько, І. Жмайло, С. Щербина та інші). Про активне використання у політичних ток-шоу, зокрема, методів пропаганди зазначається у проекті «Моніторинг політичних ток-шоу та підсумкових інформаційно-аналітичних телепрограм українських каналів з навчальним відеокomпонентом», що здійснювався громадською організацією «Телекритика» за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» [10].

Упродовж тривалого часу (2008–2013) в моніторингах подавалася оцінка реальної ролі ток-шоу в політичному житті України та їхній вплив на масову

свідомість і громадську думку. Згідно з висновками, що подають автори моніторингу, цей телевізійний продукт не можна сприймати в категоріях соціально відповідальної журналістики.

На думку медіаекспертів, сучасні «політичні ток-шоу виконують багатоцільову роль. Колись вони були демонстративними символами плюралізму думок. У прикладному сенсі це радше ефективний засіб переведення протестних настроїв у пасивний, споглядальний режим. Обраний формат, основний стиль модерування кінець кінцем остаточно перетворили ток-шоу на нескінченну «мільну оперу» з «вертикальним» сюжетом, стабільним набором «акторів», передбачуваним набором риторичних прийомів і аргументів» [11].

Таким чином, роль суспільно-політичних ток-шоу розглядається насамперед в контексті аналізу ролі телебачення. Оцінка програм варіюється від схвалення за внесок у демократію, додаткову можливість політичної освіти, швидку модернізацію формату до повного осуду за тривіалізацію всього, що вважається серйозним. Дослідники наголошують на значній ролі формату для формування політичних переконань, адже реалізується можливість сформування уявлення про політичну позицію партій і людей. Проте політичні ток-шоу також розглядаються як «замінник демократії», що витіснив реальну політику. Аналіз поглядів вітчизняних науковців, медіакритиків та медіаекспертів свідчить про неоднозначність сприйняття програм та багатоцільову роль суспільно-політичних ток-шоу.

Перспективи дослідження: дослідити специфіку національних адаптацій американського формату.

1. Больц Н. Азбука медиа / Норберт Больц. — М. : Издательство «Европа», 2011. — 136 с.
2. Голоднікова Ю. А. Политическое ток-шоу как всеукраинская медиа-игра / Ю. А. Голоднікова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. — Серия «Филология. Социальная коммуникация». — Т. 21 (60). — 2008. — № 1. — С. 268–276.
3. Довженко О. Країна переможеної теледемократії / О. Довженко // Український журнал. — 2010. — № 7. — С. 20–22.
4. Ершова Т. С. «Теледемократия» и трансформация публичной сферы / Т. С. Ершова // Грані. — 2012. — № 10 (90). — С. 62–66.
5. Іванов В. Держава та політика в інформаційному суспільстві / В. Іванов // Май М. Медіа-політика в інформаційному суспільстві / Манфред Май ; [пер. з нім. В. Климченко та В. Олійник] ; за ред. В. Іванова. — К. : Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2011. — С. 7–15.
6. Інструмент імітації свободи слова [Електронний ресурс] // Телекритика. — 2012. — 07. — 26. — Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/teleprogram/2012-07-26/73644> (дата звернення до сторінки — 10.04.2013)
7. Лигачева Н. А если по гамбургскому счету? / Н. Лигачева // Телекритика. — 2006. — 05. — 23. — Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/nl/print/7027> (дата звернення до сторінки — 17.05.2013)

8. Май М. Медіа-політика в інформаційному суспільстві / Манфред Май ; [пер. з нім. В. Климченко та В. Олійник] ; за ред. В. Іванова. — К. : Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2011. — 286 с.
9. Мак-Квейл Д. Теорія масової комунікації / Деніс Мак-Квейл [перекл. з англ. О. Возьна, Г. Сташків]. — Львів : Літопис, 2010. — 538 с.
10. Моніторинг політичної пропаганди та маніпулятивних технологій у випусках щотижневих підсумкових інформаційно-політичних програм та політичних ток-шоу [Електронний ресурс] // Телекритика. — Режим доступу : <http://www.telekritika.ua/media-continent/monitoring/politprogram/> (дата звернення до сторінки — 12.03.2012)
11. Політичні ток-шоу вже формують фейк-кандидатів для виборів? [Електронний ресурс] // Телекритика. — 2013. — 03. — 29. — Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/16781> (дата звернення до сторінки — 18.04.2013)
12. Поцелуев С. П. Политические парадиагоги : монографія / С. П. Поцелуев. — Ростов н/Д : Изд-во ЮФУ, 2008. — 392 с.
13. Почепцов Г. Постжурналістика в сучасному світі / Г. Почепцов [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/19211> (дата звернення до сторінки — 12.06.2013)
14. Почепцов Г. Постжурналістика: нові реалії ХХІ сторіччя [Електронний ресурс] / Г. Почепцов — Режим доступу : <http://osvita.mediasapiens.ua/material/18928> (дата звернення до сторінки — 15.06.2013)
15. Рибак І. В. Медіатизація політики як ключовий вектор трансформації легітимізаційних та делегітимізаційних практик в Україні / І. В. Рибак // Гілея : науковий вісник : зб. наук. пр. Вип. 49 (№ 7) / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, УАН ; голов. ред. В. М. Вашкевич. — К. : ВІР УАН, 2011. — С. 620–628.
16. Самченко В. Микола Томенко: Політичні ток-шоу — маніпулятивні передвиборчі проекти / В. Самченко. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.umoloda.kiev.ua/number/2264/187/80597/> (дата звернення до сторінки — 10.09.2013)
17. Al-Fardi A. The Relationship Between Exposure to Political Talk Shows in Arab Satellite Channels and Political Awareness among Youth in Saudi Universities / Abdullah bin Ali Al-Fardi [Electronic Resource]. — Mode of access : URL : http://www.imamu.edu.sa/support_deanery/graduate/MasterStudies/Dawa/Documents/The%20Relationship%20Between%20Exposure%20to%20Political%20Talk%20Shows%20in%20Arab.doc (дата звернення до сторінки — 22.07.2013)
18. Krzemiński Adam. Co media robią z politykami Mediokracja // Polityka.pl 19 kwietnia 2011 [Electronic Resource]. — Mode of access : URL : <http://www.polityka.pl/swiat/analizy/1514716,1,co-media-robja-z-politykami.read> (дата звернення до сторінки — 27.08.2013)
19. Vagner M. Die politische Talkshow — ein Medium politischer Bildung? / Maren Vagner [Elektronische Ressource]. — Regime des Eingangs : <http://elpub.bib.uni-wuppertal.de/servlets/DerivateServlet/Derivate1161/dg0803.pdf> (дата звернення до сторінки — 10.05.2013).

**THEORY AND PRACTICE OF SOCIAL AND POLITICAL
TALK SHOWS: ROLE AND FUNCTIONAL ASPECTS****Nataliia Ostrovska**Zaporizhzhia National Technical University,
Str. Zhukovsky, 64, 69063, Zaporizhzhia, Ukraine**E-mail:** n_ostrovska@ukr.net

The article summarized the views of foreign and domestic scholars regarding the role and function of social and political talk shows in the conditions of information society.

Key words: socio-political talk show, format, discussion, mediatization, tele-democracy, postjournalism.

**ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ
ТОК-ШОУ: РОЛЕВОЙ И ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТЫ****Наталья Островская**Запорожский национальный технический университет,
ул. Жуковского, 64, 69063, г. Запорожье, Украина**E-mail:** n_ostrovska@ukr.net

В статье обобщаются взгляды зарубежных и отечественных исследователей относительно определения роли и функций общественно-политических ток-шоу в условиях информационного общества.

Ключевые слова: общественно-политические ток-шоу, формат, дискуссия, медиатизация, теледемократия, постжурналистика.

Стаття надійшла до редколегії 08.10.2013

Прийнята до друку 14.10.2013